

Horváth Attila

KOMMENTÁR A NEMZETI HITVALLÁS EGYIK SORÁHOZ

Egyetértünk az első szabad Országgyűlés
képviselőivel, akik első határozatukban
kimondták, hogy mai szabadságunk az
1956-os forradalmunkból sarjadt ki.

– Magyarország Alaptörvénye,
Nemzeti hitvallás

Az 1956-os forradalom és szabadságharc Magyarország népének a kommunista terror ellen vívott forradalma és a szovjet megszállás ellen folytatott szabadságharca volt. Mindössze 20 nap, de a magyar történelem egyik legkiemelkedőbb időszaka zajlott le 1956-ban Magyarországon. Egy elszánt nemzet felemelte fejét, és nemet mondott az elnyomásra, a diktatúrára, szembeszállt a világ akkori legnagyobb birodalmával és hadseregével. Az egész magyar nemzet részt vállalt benne. Ebben szinte nemzeti konszenzus volt, mert a tömeggel szemben csak a volt ÁVH-sok, hatalmukat féltő kommunista funkcionáriusok maroknyi csoportja állt. Voltak, akik a fegyveres harcot vállalták, a munkások sztrájkoltak, a parasztság biztosította közben a városi lakosság élelmiszer-ellátását, továbbá megbénította a rendszer vidéki hatalmi apparátusát.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc abban a tekintetben is egyedülálló volt, hogy ilyen erős, fegyveres ellenállás a kontinens egyetlen országában sem bontakozott ki a hidegháború időszakában egy nagyhatalommal szemben, ilyen szabadságharc nem volt négy évtized alatt sem Berlinben 1953-ban,¹ sem Prágában 1968-ban,² sem Varsóban 1980–1981-ben.³ A magyar forradalom és szabadságharc

¹ NÉMETH 2010: 41.

² KUN 1998; 2008; PATAKY 1997; 2008; SALLAI 2013.

³ MITROVITS 2010.

legfőbb indító rugója nem a rossz ellátás, a nélkülözés volt, hanem a szabadságvágy. Magyarország népe az ország szabadságát és függetlenségét akarta kivívni.

Magyarországnak a 20. században addig szinte csak kudarc jutott osztályrészül: háborús vereségek, Tanácsköztársaság, Trianon, nyilas, majd kommunista diktatúra. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc Magyarországot az egész 20. században a legnagyobb világpolitikai szerephez juttatta.

1956 HATÁSA A KÁDÁRI POLITIKÁRA

Általában igaz az a megállapítás, hogy az 1956-os forradalmat és szabadságharcot leverték, de így is elérte azt, hogy a magyar társadalom ennek nyomán nagyobb politikai, gazdasági és kulturális mozgásteret tudott a maga számára kialakítani, mint más szomszédos szocialista országok. A kádárizmus idején zajló pozitív társadalmi és gazdasági változások nem lettek volna elképzelhetők 1956 hatása nélkül. A kommunista vezetők saját szemükkel láthatták, hogy szinte a teljes magyar nemzet szembefordult velük, és szabadságot, függetlenséget követelt. A Kádár János vezette politikai elit ezért kénytelen volt engedni, és ezért már 1956–1957-ben tettek néhány apró gesztust a magyar nép irányába.⁴ Ebből a megfontolásból születtek a későbbi reformok és engedmények is. Annak érdekében, hogy a lakosság elégedetlenségét csitítsák, figyelmét a politikai szabadságjogok elvesztéséről eltereljék, a Kádár-rendszer az 1956-os forradalom és szabadságharc hatására folyamatosan emelni próbálta a munkások és az alkalmazottak életszínvonalát. Kádár János kijelentette: „Az életszínvonalnak nálunk rendszeresen emelkednie kell, különben a szocializmust sem lehet építeni, az is történelmi tapasztalat.” Később tovább pontosította ezt az elvet: „A rendszerest úgy értem, hogy nem állandóan – én ezt a kifejezést mindig kerültem, mert az életszínvonal állandóan nem emelkedhet, de rendszeresen emelkednie kell.”⁵

Az 1968-as gazdasági mechanizmus, a háztáji gazdaságok, termelőszövetkezeti melléküzemágak engedélyezése, tulajdonképpen az összes, az iparban és a mezőgazdaságban bevezetett reform az '56-os tapasztalatokra vezethető vissza.

⁴ Például újra szünnnap lett december 26. Az 1956. évi 26. számú tvr. visszaállította az orvosok és a jogászok doktori címét. Ferencváros labdarúgócsapatának korábban elvették a nevét, és piros-fehérben kellett játszania. Most újra zöld-fehérben játszhatott Ferencváros néven. Nem kellett többet az úgynevezett Rákosi-címert használni. Igaz, hogy a magyar címet sem állították vissza.

⁵ SZERENCSES 2005.

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC
VISSZHANGJA A VILÁGBAN⁶

Az 1956-os magyar forradalom nemzeti történelmünknek az az eseménye, amely Magyarországot egész évszázadunkban a legnagyobb világpolitikai szerephez juttatta. Végiglapozva a korabeli nemzetközi sajtót vagy akár a későbbi évfordulókkal kapcsolatos megemlékezéseket, elemzéseket, kétséggkívül állíthatjuk, hogy az 1956-os forradalom és annak vérbe fojtása megrázta, lázba hozta az egész világ közvéleményét. A szovjet tömbbe zárt népeket csakúgy, mint a szabad világ országainak állampolgárait. Magyarország neve egy csapásra ismertté vált világszerte. Mindenütt csodálattal tekintettek e kis európai nép szabadságszeretetére, bátorságára, elszántságára, amellyel vállalni merte a harcot az őt elnyomó hatalmas túlerővel szemben.

SZOCIALISTA ORSZÁGOK

Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot – bármennyire próbálták is az arról szóló híreket elhallgatni vagy meghamisítani – addig példátlan szolidaritás és rokonszenv kísérte a szocialista országokban is. Egymást követték a tüntetések, tiltakozások, a magyarokkal való szimpátiának valamilyen formában való megnyilvánulásai.

Még a forradalmat és a szabadságharcot vérbe fojtó Szovjetunióban is sokan vállalták a tiltakozások különböző módjait. Az egyetemi hallgatók követelték az állandó tájékoztatást a magyarországi eseményekről, és oroszra fordították a magyar híryananyagokat. Moszkvában, Leningrádban és másutt is főként az egyetemisták röpcédulákat terjesztettek. A Jevtusenko-kör a magyar és lengyel reformokhoz hasonló átalakulást szeretett volna. Moszkvában és Leningrádban illegális összejöveteleken vitatkoztak a magyar forradalomról, és keményen bírálták a szovjet külpolitikát. 1957 folyamán a letartóztatottak és politikai okokból elítéltek száma erősen megugrott az előző évhez képest. A magyar forradalomért való szolidaritás miatt eddigi adataink szerint 257 személy ellen alkalmaztak megtorlást a Szovjetunióban. Általában háromtól hét évig terjedő, ritka esetben tízéves börtönbüntetést szabtak ki rájuk.⁷ KGB-csapatok számolták fel Vilniusban a

⁶ BÉKÉS 1996.

⁷ Gennagyij Kuzovkinnek, a Memorial orosz történelmi és jogvédő szervezet szovjet másként gondolkodás múltját feldolgozó programja igazgatójának Moszkvában, a Gulag-történeti

litván – főleg egyetemi – ifjúság nagyszabású tiltakozását, és ezeket hurcoltak el szibériai büntetőtáborokba.⁸

Romániában a kommunista vezetés azonnal reagált a magyarországi eseményekre. Lezárták a magyar–román határt, és hangulatjavító intézkedéseket vezettek be. Meghamisították a Magyarországról szóló híreket, és arra utaltak, hogy a visszatérő horthysta tisztek vezetésével a magyarok vissza akarják venni Erdélyt. Az erdélyi magyarság nem hitt ezeknek a közleményeknek, hanem egész nap a magyar rádiót hallgatta. Az utcákon, az üzletekben, a villamosokon a románok is hangosan tárgyalták a magyarországi eseményeket. Magyarok és románok egyaránt kifejezték szolidaritásukat az '56-os forradalommal. Az egyetemisták a temesvári egyetemen október 27-én nagygyűlést tartottak, amelyen deklarálták, hogy „Magyarországon forradalom van”.⁹ Temetőikben rendezett néma tüntetésekkel és sokféle egyéb módon nyilvánították ki szolidaritásukat és azt a szándékukat, hogy Romániában is követni kellene a magyarországi példát.

A román politikai rendőrség szinte azonnal elkezdte a letartóztatásokat. A megtorlás relatíve súlyosabbnak bizonyult, mint Magyarországon. Több száz embert megkínóztak, kivégeztek, munkatáborokba zártak, felszámolták az önálló magyar nyelvű felsőoktatást és megtizedelték a magyar nemzetiséget vezető értelmiségi réteget. Az egyik perben 57 vádlott közül 11-et halálra ítélték, és kivégeztek.¹⁰ Mintegy 60-ra tehető azoknak a száma, akik a börtönbeli kínzások nyomán veszítették életüket.¹¹

A kádári vezetés Románia támogatásáért cserébe¹² elárulta az erdélyi magyarokat. A Kádár János vezette magyar párt- és állami küldöttség 1958. februári romániai látogatása során a küldöttség tagja, Kállai Gyula,¹³ aki ekkor államminiszter volt, miután hangsúlyozta marosvásárhelyi beszédében, hogy Magyarországnak semmiféle területi igénye nincs, a következő kijelentést tette: „Mi eddig is tudtuk és nagyra értékeltük, most személyesen is tapasztalhattuk, hogy a Román Népköztársaságban megvalósult a nemzetiségek jogegyenlősége, a politikai, gazdasági

múzeumban az 1956-os magyar forradalom 60. évfordulója alkalmából megtartott magyar–orosz történelmi kerekasztal-beszélgetésen elhangzott előadása. MTI 2016.

⁸ SZTIKALIN 2007: 17; DUPKA–HORVÁTH 1993; DUPKA 2006; VÁRADI 2008.

⁹ TÓFALVI [é. n.]; BOTTONI 2006: 432.

¹⁰ GÁL 1994: 4; *A romániai magyar főiskolai oktatás* 1990; DÁVID 1956; KISS 1993: 71; KATONA SZABÓ 1992: 17; LUNGU–RETEGAN 1996: 210–216; BARTIS 1991.

¹¹ TIBORI SZABÓ 2006; P. SEBŐK 2001; DURANDIN 1998: 364.

¹² Román katonák is harcoltak Magyarországon – orosz uniformisban, illetve Nagy Imrét és társait Romániában tartották fogva. Lásd NAGY 2006: 447; BARÁTH–SIPOS 2006: 463.

¹³ Kállai Gyula (1910–1996) kommunista politikus, országgyűlési képviselő, miniszter, 1965 és 1967 között miniszterelnök.

és kulturális élet minden területén.”¹⁴ Pedig a terrorhullám a látogatás időpontjában sem szünetelt, a letartóztatások folytatódtak.

Csehszlovákiában jóval kisebb volumenű tiltakozásokra került sor. Néhányan illegálisan próbáltak Magyarországra jutni, hogy segítséget nyújtsanak a felkelőknek. 1956. október 30-án a Losonchoz közeli Csákányházánál huszonheten próbáltak meg átmenni a határon, közülük hetet lelőttek, illetve elfogtak. A dunaszerdahelyi magyarok sztrájkját a hatóságok megakadályozták, ennek ellenére az '56-os forradalommal kapcsolatban már december elejére százával indultak a perek. Igazán alapos elemzését a magyar forradalomnak 1968-ban, a prágai tavasz idején végezték el a csehszlovák társadalom öntudatos tagjai.¹⁵

Lengyelországban már csak a hagyományos barátság miatt is sokkal nagyobb figyelem irányult Magyarországra, mint a többi ország esetében szokásban volt. Közismert tény az is, hogy a Magyarországon az október 23-i tüntetés a lengyelekkel való szolidaritás jegyében szerveződött. A megmozdulás egyik jelszava is erre utalt: „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!”¹⁶ Varsóban már október 24-én több százezres nagygyűlésre került sor a magyar forradalom mellett, és ezrével jelentkeztek vért adni.¹⁷ Sokan jelentkeztek önkéntesnek, hogy Budapesten segíthessék a magyarok szabadságharcát. Varsóban és az ország más városaiban magyar zászló lengett, az egyetemisták díszőrséget álltak a helyi Magyar Intézet előtt. A lengyel városok forgalmas utcáin és terein ládákat helyeztek el, amelyekbe a járőrök bőségesen szórták adományaikat.¹⁸

AZ ÚGYNEVEZETT SZABAD VILÁG REAGÁLÁSA, TILTAKOZÁSA

Az 1956-os forradalom és szabadságharc hírére megmozdult az egész művelt és demokratikus világ. Tüntetések, egyéb szolidaritást jelző akciók kísérték az eseményeket Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban egyaránt. Még nagyobb szabásúvá váltak a tüntetések a szabadságharc leverésének és megtorlásának brutális hírére, ami közvetve az Európai Unió fejlesztését is ösztönözte. A hat alapító tagállam (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország és Olaszország) kísérletet tett integrációjuk mélyítésére.

¹⁴ Leleken ünnepelte Marosvásárhely dolgozó népe a Magyar Népköztársaság kormány- és pártküldöttségét 1958: 4.

¹⁵ TŰMA 2007: 80; Csehszlovákia és az 1956-os forradalom 2006.

¹⁶ TISCHLER 1995: 58.

¹⁷ TISCHLER 2007a: 95.

¹⁸ TISCHLER 1996a; 2005; 2007b; 1996b: 134.

Ez a hat ország írta alá 1957-ben a Római Szerződést, amely kibővítette az Európai Szén- és Acélközösség keretében zajló együttműködést, és megalapította az Európai Gazdasági Közösséget, vagyis az '56-os forradalom után hat hónappal aláírt Római Szerződés indította el azt, amit ma Európai Unióként ismerünk.¹⁹

Több nyugat-európai országban szovjetellenes és a magyarokat éltető jelzavakkal vonultak az utcára, a szovjet nagykövetségek elé vagy a kommunista pártok székháza elé.²⁰ Nyugat-Berlinben november 6-án este fáklyákkal, gyászszalagos magyar zászlókkal, *Es lebe Ungarn, es lebe die Freiheit* (Éljen Magyarország, éljen a szabadság!), *Moskau – der Mörder Ungarns* (Moszkva – Magyarország gyilkosa) feliratú táblákkal felszerelt 150 000-es tömeg vonult a városháza elé.

Olaszországban utcákat neveztek el az '56-os magyar forradalmárokról. Például Capri sziget névadó városának főterét – ahol annyi világnagyság fordult meg – az 1956-os magyar forradalmárokról nevezték el.

Az Év Embere a *Time* magazin választása szerint 1956-ban „A magyar szabadságharcos” lett. Az 1957. évi első szám címlapján egy magyar szabadságharcos képe jelent meg.

Az Amerikai Egyesült Államokban az '56-os forradalom az amerikai társadalom első televíziós élménye volt. Két mozifilm is készült a magyar forradalomról. Elvis Presley, aki egész életében híres volt érző szívéről és játékonyságáról is, 1957. január 7-én a legnézettebb, mintegy harmincmillió nézővel büszkélkedő tévéműsorban, az Ed Sullivan Show-ban a magyarok támogatására kérte az amerikai lakosságot, és elénekelt tiszteletükre a *Peace in the Valley* (*Béke a völgyben*) című dalt. A segélyakciónak köszönhetően közel 25 millió svájci frank gyűlt össze, és emellett nagyon sok, főleg élelmiszereket tartalmazó csomag érkezett Magyarországra. Elvis e nagyszerű cselekedetét természetesen a kommunista vezetők a rendszerváltozásig eltitkolták a magyar közvélemény elől. Végül is 2011-ben került elő a régi felvétel. E nagyszerű tett elismeréseként Elvis Presley Budapest díszpolgára lett, és a Margit híd budai hídfőjénél található közterület az Elvis Presley park nevet vette föl.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékére állítottak emlékművet többek között Máltán (Valettán), az ottawai (Kanada) Beechwood Temetőben, Ausztráliában, a melbourne-i temetőben egy turul madaras emlékművet, Los Angelesben, a McArthur Parkban 16 méter magas márványobeliszket, az ohioi Clevelandben, a Mindszenty-szobor mellett ott áll a magyar forradalmár szobra

¹⁹ José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnökének beszéde. Online: <http://www.19562006.hu/kalendarium/index.php?id=8300>

²⁰ KAHLER 2016.

lyukas zászlóval a kezében, emellett Denver, Erie, Bridgeport, Fairfield, San Francisco, Berkeley Springs terein, utcáin találhatók még '56-os emlékművek.

Olaszországban egy első osztályú olasz futballklub, az SS Lazio szurkolóinak indulóját, az *Avanti ragazzi di Budapest* (*Előre, budapesti srácok!*) című dalt az '56-os forradalom tizedik évfordulójára írták. A Seppo Ylöstalo nevű finn diák 1958-ban az *Unkarin Vapaus* (*Magyar szabadság*) című dallal emlékezett meg a magyar forradalomról.²¹

KÖZISMERT SZEMÉLYEK EGÉSZ SORA NYILATKOZOTT A MAGYAR '56 MELLETT

Eisenhower amerikai elnök október 31-i elnökválasztási televíziós és rádió-beszédében a magyar nép iránti csodálatának adott hangot, arról már nem beszélt, hogy semmilyen segítséget nem fognak adni a szabadságáért harcoló magyar nemzetnek.²²

John F. Kennedynek, az Amerikai Egyesült Államok elnökének 1960. október 23-án – a magyar forradalom kitörésének negyedik évfordulóján – megfogalmazott nyilatkozata:

1956. október 23-a örökké élni fog a szabad emberek és nemzetek emlékezetében. E nap a bátorság, az öntudat és a győzelem napja volt. A történelem kezdete óta nincs még egy nap, amely világosabban mutatja az ember csillapíthatatlan vágyát a szabadság iránt – bármily kicsi is a siker esélye, s bármily nagy is az áldozat, amelyet követel.

George W. Bush a magyar közjogi méltóságok, a politikai, társadalmi, művészeti és tudományos élet vezető képviselői jelenlétében tartott mintegy negyedórás beszédében, amelynek központi része az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára épült, kijelentette: „A magyarországi tapasztalat tanulsága egyértelmű [...] A szabadság késlekedhet, de nem lehet megtagadni.”²³ Majd 8072-es elnöki proklamációjában 2006. október 23-át a forradalom 50. évfordulójáról való megemlékezés napjává nyilvánította.

²¹ MEZEY 2010.

²² KOVRIG 1994: 4; BÉKÉS 1993: 1403.

²³ Online: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/proclamation-8072-50th-anniversary-the-hungarian-revolution>

Barack Obama elnökjelöltként az '56-os magyar forradalom 52. évfordulója alkalmából az amerikai magyaroknak írott üdvözlétében az alábbiakat mondta: „A magyar felkelés letöréséhez több mint 200 ezer szovjet katonára volt szükség, de a magyar nemzet szellemét és reményét nem lehetett legyőzni.”²⁴

Condoleezza Rice az 1956-os magyar forradalom tiszteletére rendezett washingtoni megemlékezésen példaértékűnek nevezte a forradalom vívmányait. Az amerikai külügyminiszter jól ismeri a magyar forradalmat. A Stanford Egyetem Kelet-Európával foglalkozó professzoraként tanulmányt írt *Az 1956-os magyar válság: a szovjet döntés* címmel, amely 1983-ban jelent meg a *Studies in Comparative Communism* című folyóiratban. „1956-ban a magyar nép rövid 12 napra kivívta saját függetlenségét. Ezek az elszánt hazafiak úgy lázadtak fel a hatalmas szovjet birodalom ellen, hogy alig volt más fegyverük, mint a szabadság pusztá szeretete.”²⁵

Konrad Adenauer, a Német Szövetségi Köztársaság első kancellárja 1956. november 8-án a következőképpen nyilatkozott:

Úgy gondolom, hogy minden okunk megvan arra, hogy csodálattal telve tekintsünk erre a szabadságharcra, mely még napjainkban is tart. Ezekben a napokban fájdalommal tölt el minket az a tudat, hogy a magyar nemzet szabadságharcát egymagában vívja, és hogy bár ebben a világ összes szabad népének morális támogatását bírja, úgy tűnik, hogy a meztelen erőszak erősebbnek bizonyul e nép hősiek erőfeszítéseinél. És ez senkit nem hagyhat hidegen, aki számára a „demokrácia” és a „szabadság” szavak egy üres szólamnál többet jelentenek.²⁶

Jacques Chirac francia elnök:

Mindannyian emlékezetünkben őrizzük a magyar népnek a szabadságáért, de egyben a mi szabadságunkért is hozott áldozatát. A remény sosem hal meg, ha a szabadság szenvedélye fűti; azé a szabadságé, amely a Francia Köztársaság jelmondatának első helyén szerepel, és amelyről tudom, hogy oly drága a magyar nemzet szívének.²⁷

²⁴ FRY–RICE 1983.

²⁵ Idézetek, történetek, röpiratok [é. n.]; Washingtonban emlékeztek az 1956-os forradalomra 2006. Online: www.americanhungarianfederation.org/news_1956_StateDepartment.

²⁶ DÖMÖTÖRFI 2005: 33.

²⁷ Idézetek, versek [é. n.].

A forradalom elfojtása után Alberto Moravia azt a javaslatot tette a világ országainak, hogy azokat az utcákat, ahol szovjet nagykövetség van, mind kereszteljék át „a legyilkolt magyarok utcájának”.²⁸

Albert Camus, aki bár maga is baloldali érzelmű volt, bátorsága és intellektuális függetlensége révén felismerte a magyar forradalom valódi üzenetét, így írt:

A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. [...] A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok életüket adták, és soha, sehol – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat.²⁹

XII. PIUSZ PÁPA KIÁLLÁSA MAGYARORSZÁG MELLETT

XII. Piusz pápát³⁰ az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus óta személyes élmény is fűzte Magyarországhoz,³¹ illetve ő nevezte ki Mindszenty Józsefet esztergomi érsekké és bíborossá.³² 1956 őszén egy hét leforgása alatt három körlevelében is szolidaritást vállalt a magyar néppel.³³ Már 1956. október 28-án reagált a magyar forradalomra *Luctuosissimi eventus* kezdetű enciklikájával, amelyet a vatikáni rádióban is felolvastak. Ebben rokonszenvéről biztosította a szabadságáért harcoló magyar népet, s annak sikeréért imára szólította fel a világegyházat (mint annak idején Hunyadi János fegyvereiért is az akkori pápa). November 1-jén ezt újabb enciklika követte *Laetamur admodum* kezdettel, Mindszenty és Wyszyński bíboros kiszabadulásának alkalmából, midőn „Lengyelország és Magyarország népeire

²⁸ *Gloria Victis: Az 1956-os magyar szabadságharc költői visszhangja a nagyvilágban* 1986: 7–8. A megtorlás [é. n.].

²⁹ Albert Camus a forradalom leverése után ezenkívül még három ízben is nyilatkozott az '56-os szabadságharcról, egyszer pedig a *Nagy Imre-ügy* című kötethez írt előszót. E szövegek olvashatók Camus esszékiötetében: CAMUS 1965: 1778–1789.

³⁰ Tiszteletre méltó XII. Piusz pápa, született Eugenio Pacelli (1876–1958) 1939–1958 között római pápa.

³¹ Magyarul tanult az egyik Rómában élő magyar paptól, és a nála audiencián megjelent magyarokat magyarul üdvözölte. Lásd TOWER 1942.

³² FRÜCHTL 1939.

³³ Mindhárom pápai enciklika magyar fordítása megtalálható a Szentszék hivatalos honlapján (XII. Piusz pápa 1956a; 1956b; 1956c).

végre-alahára az igazságosságra épülő béke új hajnala látszik felvirradni”.³⁴ A pápa szándékának megfelelően minden olasz egyházmegye plébániáin, templomaiban engesztelő szentmiséket mutattak be az áldozatok lelki üdvéért, imanapokat, körmeneteket, bűnbánati napokat tartottak a hős magyar nemzetért. Ezentúl adományokat gyűjtöttek és számos karitatív megnyilvánulással segítettek a szovjet elnyomás áldozatain.

A szovjet hadsereg támadásának másnapján, november 5-én *Datis nuperrime* enciklikájában kelt a magyar nép védelmére, elítélve az erőszakot. Végül november 10-én a pápa személyesen is megszólalt *Allo strazio del nostro cuore* kezdetű, drámai hangú rádiószózatával. „Atyai szívünk gyötrelmében” fordult a drága magyar néphez az őt ért igazságtalanság miatt, amelyet azért szenved, mert elkövette azt a „bűnt”, hogy az alapvető emberi jogok tiszteletben tartására törekedett. „Túl sok vér ömlött ki igazságtalanul!” „Ezért legelőbb is hozzátok fordulok, minden népből és országból való kedves emberek, férfiak és nők, értelmiségiek, munkások, iparosok és parasztok, terjesszétek kormányaitok elé belső érzéseiteket és valódi törekvéseiteket”; ezek elutasítják a zsarnokságot és a háborút, amelyek „következményei romok, gyász, rabság és halál. . . Elég volt a törvénytelen és kegyetlen elnyomásból, a háborús kezdeményezésekből, a hatalmak uralmából, mert ezek a földi életet a terror és félelem poklává változtatják, megölik a lelket, megsemmisítik a haladás és a munka gyümölcseit.” A közhatalom természetjogból eredő feladata mindennek a biztosítása.

KOMMUNISTA PÁRTOK

A magyarországi forradalom
a kommunizmus végének kezdetét jelenti.³⁵

– MILOVAN GYILASZ

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörése, illetve brutális leverése és megtorlása a kommunista pártok népszerűségének csökkenését és sok baloldali ember Szovjetunióval szembeni illúzióinak elvesztését eredményezte. Nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunióban és a fennhatósága alatt álló országokban

³⁴ Ünnepi megemlékezés az 1956-os szabadságharcról az Osservatore Romano vatikáni napilap korabeli cikkeinek a tükrében. Online: https://www.vatican.va/content/pius-xii/hu/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_01111956_laetamur-admodum.html; http://www.ppek.hu/konyvek/XII_Pius_Magyar_vonatkozasu_megnyilatkozasai_1956-ban_1.pdf

³⁵ A New York-i *New Leader*, 1956. november.

lévő kommunista rendszerek valójában népellenes, korrupt és életképtelen totalitárius diktatúrák.

Addig ugyanis jó néhány nyugat-európai országban is jelentős politikai erőt képviseltek a kommunista pártok. Olaszországban, Franciaországban, de még Ausztriában is bejutottak a parlamentbe. Az '56-os események hatására viszont tömegesen léptek ki a tagok a nyugati kommunista pártokból. Ausztriában a KPÖ az 1959-es választásokon már nem jutott be a parlamentbe. Neves közéleti személyiségek egész sora (párttag vagy szimpatizáns) fordult el mindenütt a nemzetközi kommunista mozgalomtól.

Párizsban november 7-én este több ezer diák vonult az utcákon, majd a Francia Kommunista Párt (PCF) székhelyéhez érve betörték az épületbe, és felgyújtották a párt irodáit. Egy ember meghalt és több mint 70 megsebesült.

A szovjet vezetéshez feltétlenül alkalmazkodó Maurice Thorez francia kommunista vezető kezdettől fogva „fasiszta elemek akciójának”, „ellenforradalomnak” minősítette az októberi eseményeket, és feltétel nélkül támogatta mindkét szovjet beavatkozást.³⁶ A francia értelmiség többségét viszont felháborította a szovjet hadsereg agressziója. Raymond Arontól Jean-Paul Sartre-ig a kommunista párt magatartásával szemben foglaltak állást, és külön tiltakoztak például a magyar írók elítélése ellen.³⁷ Mindez elmélyítette a francia baloldal válságát, amely a szocialista kormány algériai politikájának mind szembetűnőbb kudarca nyomán alakult ki.³⁸ A baloldali tábor szétforgácsolódása – bár azt a kortárs megfigyelők előre nem láthatták – két évvel később a IV. köztársaság bukásához és De Gaulle hatalomra jutásához vezetett.³⁹

Nyugat-Európa legerősebb kommunista pártja, az Olasz Kommunista Párt is elvesztette szavazói egy részét, amikor a párt főtitkára, Palmiro Togliatti – a moszkvai utasításoknak megfelelően – ellenforradalomnak minősítette a magyar eseményeket. Mindez meghasonlást okozott a párt soraiban, mert október 29-én 101 neves kommunista értelmiségi felhívást adott ki, amelyben a magyar forradalom támogatására szólított fel mindenkit.⁴⁰

Végül is az Olasz Kommunista Párt utolsó titkára, Achille Occhetto televíziós interjújában is elismerte, hogy Togliatti 1956-ban „súlyosan tévedett”, amikor támogatta a szovjet beavatkozást és elítélte Nagy Imre politikáját. Ezért amikor 1989. június 16-án Budapestre látogatott, eljött Nagy Imre temetésére, és ott koszorút

³⁶ WIEVRIKORKA 2010: 557.

³⁷ KECSKÉS 2007: 155.

³⁸ KECSKÉS 2006.

³⁹ KLENJÁNSZKY 2006: 19.

⁴⁰ SOMLAI 2007.

helyezett el. Ezzel gyakorlatilag elnézést kért pártjának korábbi állásfoglalásáért. Az Olasz Kommunista Párt a rendszerváltozás folyamatát már nem tudta át-vészelni, 1991-ben feloszlott.

A magyar forradalomnak ez a nemzetközi hatása végső soron a Szovjetunió és az egész keleti blokk válságát és bukását okozta. A középén lyukas magyar zászló a kommunizmussal való szembenállás nemzetközi jelképévé vált. Romániában, Jugoszláviában, Kelet-Németországban, de még a zairei Mobutu-rezsim ellen tüntetők is ilyen zászlót emeltek a magasba.⁴¹

AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZÖVETSÉGÉNEK MAGYAR ÜGYET VIZSGÁLÓ KÜLÖNBIZOTTSÁGA

Az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése 1957. január 10-én elfogadott 1132/XI. számú határozatával hozta létre az 1956-os magyar forradalom eseményeit, a szovjet katonai beavatkozást, a Kádár János vezette ellenkormány hatalomra kerülésének körülményeit és ténykedését vizsgáló különbizottságot (*Special Committee on the Problem of Hungary*). 1957 januárjában Dag Hammarskjöld ENSZ-főtitkár állította össze azt a bizottságot, amelybe Ausztrália képviselőjében K. C. O. Shann Fülöp-szigeteki nagykövet, Ceylon képviselőjében R. S. S. Gunewardene, Dánia részéről Alsing Andersen parlamenti képviselő, Tunézia részéről Mongi Slim, végül Uruguay képviselőjében Enrique Rodríguez Fabregat lett a bizottság tagja. Magyarország nem engedte be területére az ENSZ-bizottság tagjait, a szovjet kormány még az írásos információkérésekre sem válaszolt. Mégis, a bizottság 111 menekültet hallgatott meg, köztük a Nagy Imre-kormány több miniszterét és katonai vezetőjét, valamint az események legkülönbözőbb pártállású és foglalkozású résztvevőit. Számtalan dokumentumot, újságot, rádiófelvételt, fényképet, filmanyagot vizsgáltak át, valamint 200 szemtanú írott beszámolóit. Az elkészült 268 oldalas jelentést 1957 júniusában tárták az ENSZ Közgyűlése elé (a magyar üggyel foglalkozó ENSZ-különbizottság jelentése, 1957). A dokumentum a vizsgálatok eredményeként a magyar nép emberi jogainak a Kádár-kormány és a Szovjetunió részéről való súlyos megsértését állapította meg. Az ENSZ Közgyűlése 1958. december 12-én közös nyilatkozatot fogadott el, amelyben elítéli a magyar nép elnyomását és a szovjet katonai megszállást, más érdemi lépés azonban nem történt. Az más kérdés, hogy az ENSZ saját lehetőségeit sem használta ki 1956-ban.⁴²

⁴¹ BOROS 1997: 72.

⁴² BÉKÉS–KECSKÉS 2006.

Leginkább Povl Bang-Jensen dán diplomata azonosult a magyar ügygel, ő viszont 1959. november végén eltűnt, és 1959. november 25-én – amikor az ENSZ Közgyűlésén a „magyar ügy” tárgyalása volt esedékes – átlőtt halántékkal találták meg egy New York-i parkban. Bang-Jensen volt az 1957 januárjában létrehozott úgynevezett Ötös Bizottság másodtitkára, s nem akarta kiadni az ENSZ-ben a meghallgatott tanúk nevét, attól tartva, hogy otthon maradt családtagjaikat atrocitások érhetik.⁴³

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC HATÁSA A RENDSZERVÁLTOZÁSRA

A szabadság ott kezdődik,
ahol megszűnik a félelem.

– BIBÓ ISTVÁN

Az 1956-os forradalom és szabadságharc hagyományának jelentős szerepe volt a rendszerváltozáshoz vezető út kikövezésében, hiszen a Kádár-rendszer azzal próbálta legitimálni magát, hogy '56-ban valójában nem forradalom, hanem „ellenforradalom” volt.⁴⁴ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 5-i határozata egyértelműen leszögezte:

Arra a kérdésre, hogy mi volt a Magyarországon október 23-án kezdődött fegyveres felkelés alapvető jellegzetessége: forradalom vagy nemzeti forradalom-e, szembenézve a tényekkel csak azt válaszolhatjuk: nem volt sem az egyik, sem a másik, hanem ellenforradalom volt.

Az az ellenforradalmi felkelés, amely hazánkban a nemzetközi imperializmus cselekvő támogatásával 1956. október 23-án kitört, vad gyűlölettel vetette magát népi demokráciánk minden vívmányára, mindarra, amit népünk több mint egy évtized munkájával alkotott. Az ellenforradalom meg akarta dönteni a magyar népköztársaság törvényes államrendjét, társadalmi rendjét, a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály hatalmát, és helyébe a burzsoá diktatúra legreakciósabb formáját, a fasiszta diktatúrát akarta állítani. Nemzeti függetlenségünk megsemmisítésével imperialista gyarmattá akarta változtatni hazánkat...⁴⁵

⁴³ LIDEGAARD 2000; NAGY 2005.

⁴⁴ BERCZ 1981.

⁴⁵ SÁGVÁRI–VASS 1964. Mindemellett nem merték november 4-ét, az „ellenforradalom” leverésének napját hivatalos ünneppé tenni, holott akkor alakult meg a Kádár vezette

Több mint három évtizeden keresztül a kádári propaganda minden eszközzel próbálta sulykolni hivatalos álláspontját az '56-os eseményekről. Propagandakiadványok⁴⁶ tucatjai, regények, versek, filmek⁴⁷ stb. állították sokféle megközelítésben, hogy mi történt szerintük 1956-ban.⁴⁸ Ennek ellenére az öntudatos magyar polgárok pontosan tudták, hogy mi is történt valójában 1956-ban, és hogy a Kádár-rendszer legitimációja hazugságra épül.

1988. június 16-án Párizsban, a Père-Lachaise temető 44-es parcellájában felavatták Nagy Imre, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József, Gimes Miklós és a forradalom minden kivégzettjének jelképes síremlékét. Budapesten az Új Köztemető 301-es parcellájában, majd a Belvárosban megemlékezést tartottak Nagy Imre kivégzésének 30. évfordulóján. A belvárosi megemlékezést a rendőrség erőszakkal oszlatta fel.

1989-ben a politikai változások nyomán a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága történelmi albizottságot hozott létre a felszabadulás utáni korszak elemzésére. Ez a bizottság az 1956. októberi eseményeket népfelkelésként határozta meg. Ezt az álláspontot Pozsgay Imre akkori államminiszter, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, aki korábban maga is az ellenforradalom elnevezés mellett érvelt, 1989. január 28-án a Kossuth rádió *168 óra* műsorában nyilvánosan is elmondta.⁴⁹

1989. március 29-én megkezdődött Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József jeltelenül eltemetett holttestének kihantolása. 1989. június 16-án Nagy Imrét és mártírtársait ünnepélyesen újratemették Budapesten. A Hősök terén több százezren hallgatták a szónokokat. 1989. július 6-án a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa a legfőbb ügyész törvényességi óvása nyomán Nagy Imre és társai ítéletét hatályon kívül helyezte, és bűncselekmény hiányában felmentette őket.⁵⁰

Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, amely november 7-én tette le az esküt a szovjet hadsereg által megszállt Budapesten.

⁴⁶ *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben* 1957; HOLLÓS 1967; HOLLÓS–LAJTAI 1974; BEREZ 1981; RÉNYI 1981.

⁴⁷ Ezeknek a műveknek a szerzői és produktumaik jobb, ha feledésbe merülnek.

⁴⁸ KALMÁR 1998; STANDEISKY 1996; STANDEISKY 2005.

⁴⁹ MINK 2013. „A népfelkelés szó azért különösen jó, mert nem hordoz szovjetellenes tartalmat, de antisztálinista, és kielégíti jelen pillanatban azokat is, akik egyébként [...] *túlhajtó másik variációt dédelgetnek magukban, a forradalom, nemzeti forradalom és függetlenségi háború, függetlenségi harc gondolatát.*” Pozsgay Imre ezekkel az érvekkel próbálta meggyőzni 1989. február 7-én a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) politikai bizottsági ülésén PB-tag társait.

⁵⁰ A sors iróniája, hogy aznap 9 óra 16 perckor halt meg Kádár János.

Október 23-a jelképpé válását jelezte az is, hogy 1989. október 23-án az akkori megbízott államfő, Szűrös Mátyás a Parlamentnél összegyűlt százezres tömeg előtt kiáltotta ki a köztársaságot. Ezért is iktatta törvénybe 1990-ben a szabadon választott országgyűlés az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékét. A törvényjavaslatot Kéri Kálmán korelnök az alábbi indokolással terjesztette fel szavazásra:

1956 akkor lesz az, amivé szívünkben máris emelkedett, akkor fog kitörölhetetlenül ott élni a magyar történelemben úgy, ahogy 1848–49 máris él, ha bizonyítani fogjuk, hogy az az alap, amit 1956 vetett, tényleg alapja a magyar jövőnek, hogy azok a lépések, amelyek bennünket idevezettek, s amelyeknek eredményeire részben máris támaszkodhatunk, 1956-ból erednek, hogy 1956 ösztönzött bennünket tényeivel és tanulságaival arra, hogy szembeszálljunk Magyarország nagyhatalmi alávetettségének, hogy örök időkre biztosítani törekedjünk visszavívott függetlenségét, hogy 1956 az ösztönzője annak, hogy ebben az országban származásától függetlenül, fizikai és szellemi munkás, paraszt, hivatalnok, polgár, vállalkozó és mindenki szabadon élhet az egyenlő jogokkal, függetlenül nemzetiségétől, legyen magyar, német, szlovák, román, cigány, horvát, szerb és mindaz a nemzetiség, amit még ismer ez az ország, szabadon és egyenlően élhessen felekezetétől függetlenül, legyen római vagy görög katolikus, legyen református, evangélikus, zsidó, unitárius, görögkeleti vagy szabadegyházak híve, szabadon éljen ebben az országban, ha betartja a törvényt, és legyen felette igazságosan egyenlő a törvény. Ezt alapoztuk meg, és visszük tovább azt a kívánságunkat, hogy önkény itt többé senkit ne sújtson, s legyen őseink reménye szerint mindenki egyenlő a törvény előtt és védett a zsarnokságtól örökre. Azt akarjuk, hogy azon az alapon, amelyet megvetve ide beléphettünk, emelkedjék a magyar jogállamiság, a demokratikus Magyarország olyan mintaállammá, amelynek kisugárzása átjárja Közép- és Kelet-Európát, és amelyik lehetővé teszi, hogy megvalósuljon Európa egysége békében, demokráciában örökre.

Így született meg az 1990. évi XXVIII. törvény az 1956 októberi forradalom és szabadságharc jelentőségének törvénybe iktatásáról:

A szabadon választott új Országgyűlés halaszthatatlan feladatának tartja, hogy törvénybe foglalja az 1956. októberi forradalom és szabadságharc történelmi jelentőségét. Az újkori magyar történelem e dicső eseménye csak az 1848–49-es forradalomhoz és szabadságharchoz mérhető. 1956 őszének magyar forradalma megalapozta a reményt, hogy létrehozható a demokratikus társadalmi rend, és hogy a haza függetlenségeért semmilyen áldozat nem hiábavaló. A forradalmat

követő megtorlás visszahelyezte ugyan a régi hatalmat, de nem volt képes kiirtani a nép lelkéből 1956 szellemét. Az új Országgyűlés kötelességének tartja, hogy ébren tartsa és ápolja a forradalom és szabadságharc emlékét. Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy 1956 szellemének megfelelően mindent megtesz a többpárt-rendszerű demokrácia, az emberi jogok és a nemzet függetlenségének védelme érdekében, ezért első ülésén elsőként a következő törvényt alkotja:

1. § Az Országgyűlés az 1956. évi forradalom és szabadságharc emlékét törvényben örökíti meg.
2. § Október 23-át, az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napját nemzeti ünnepké nyilvánítja.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- A Kolozsvári Katonai Törvényszék levéltára: 175/1957. számú ügyiratcsomó, 197. számú ítélet. A megtorlás [é. n.]. *Magyar Nemzeti Levéltár*. Online: mnl.gov.hu/mnl/pml/a_megtorlas_o
- A romániai magyar főiskolai oktatás (1990). Kolozsvár: RMDSZ – Bolyai Társaság.
- BARÁTH Magdolna – SIPOS Levente szerk. (2006): *A snagovi foglyok: Nagy Imre és társai Romániában – Iratok*. Budapest: Napvilág – Magyar Országos Levéltár.
- BARTIS Ferenc (1991): Az 1956-os erdélyi-romániai valóság megközelítése. *Hitel*, 4(26), 59–60.
- BÉKÉS Csaba (1993): Egy megvalósulatlan amerikai javaslat a magyar forradalom megsegítésére 1956-ban. *Holmi*, 5(10), 1402–1408.
- BÉKÉS Csaba (1996): *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában*. Budapest: 1956-os Intézet.
- BÉKÉS Csaba – KECSKÉS D. Gusztáv szerk. (2006): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963: Tanulmányok, dokumentumok és kronológia*. Budapest: Magyar ENSZ Társaság.
- BERECZ János (1981): *Ellenforradalom tollal és fegyverrel*. Budapest: Kossuth.
- BOROS Géza (1997): *Emlékművek '56-nak*. Budapest: 1956-os Intézet.
- BOTTONI, Stefano főszerk. (2006): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*. Csíkszereda: Pro-Print.
- CAMUS, Albert (1965): *Essais*. Paris: Bibliotheque de la Pleiade – Gallimard.
- Csehszlovákia és az 1956-os forradalom (2006). *Új Szó*, 2006. november 10., 11–12.
- DÁVID Gyula (1956): 1956 ősze a Bolyai Egyetemen. *Romániai Magyar Szó*, október 19–20. Szombat-vasárnapi melléklet, a.
- DÖMÖTÖRFI Tibor (2006): A két német állam 1956-ban. *História*, 28(10), 14–17.
- DUPKA György (2006): *'56 és Kárpátalja*. Ungvár–Budapest: Intermix.
- DUPKA György – HORVÁTH Sándor (1993): *'56 Kárpátalján: Dokumentumgyűjtemény*. Ungvár–Budapest: Intermix.
- DURANDIN, Catherine (1998): *A román nép története*. Budapest: Maecenas.
- Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben I–IV*. (1957). Budapest: Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala.

- FRY, Michael G. – RICE, Condoleezza (1983): The Hungarian Crisis of 1956: The Soviet Decision. *Studies in Comparative Communism*, 16(1–2), 85–98. Online: <https://doi.org/dv8mnn>
- FRÜCHTL Ede (1939): *XII. Pius pápa*. Budapest: Szent István Társulat.
- GÁL Mária (1994): Erdély, 1956: Mítosz vagy történelem? Beszélgetés dr. Várhegyi Istvánnal. *Campus, a kolozsvári Szabadság melléklete*, 5(25).
- Gloria Victis: *Az 1956-os magyar szabadságharc költői visszhangja a nagyvilágban* (1986). Bécs–München: Nemzetőr.
- HOLLÓS Ervin (1967): *Kik voltak, mit akartak?* Budapest: Kossuth.
- HOLLÓS Ervin – LAJTAI Vera (1974): *Köztársaság tér 1956*. Budapest: Kossuth.
- Idézetek, történetek, röpiratok [é. n.]. Október 23. Online: oktober23.kormany.hu/versek-idezetek-ropiratok
- Idézetek, versek [é. n.]. Október 23. Online: oktober23.kormany.hu/idezetek-versek-2013
- KAHLER Frigyes (2016): *A magyar forradalom hatása Nyugaton és Keleten – adalékok (Az 1956-os megtorlás nemzetközi visszhangjához)*. Online: www.kepcp.hu/KEP-Kahler%20Frigyes%20dolgozata-2016.pdf
- KALMÁR Melinda (1998): *Ennivaló és hozomány: A kora kádárizmus ideológiája*. Budapest: Magvető.
- KATONA SZABÓ István (1992): A megtevesztettek. *Erdélyi Magyarság*, 3(12), 17–19.
- KECSKÉS D. Gusztáv (2006): A francia politikai pártok állásfoglalásai az 1956-os magyar forradalom kapcsán. A magyar kérdés a francia nemzetgyűlésben. *Aetas*, 21(1), 5–18.
- KECSKÉS D. Gusztáv (2007): *Franciaország és a magyar forradalom, 1956*. Budapest: História – MTA Történettudományi Intézete.
- KISS Zsuzsa (1993): Rabok vagyunk, vagy szabadok. *Látó szépirodalmi folyóirat*, 4(11), 66–76.
- KLENJÁNSZKY Sarolta (2006): Az 1956-os magyar forradalom és leverésének visszhangja a francia kommunista mozgalomban. *Aetas*, 21(1), 19–37.
- KOVRIG, Bennett (1994): A felszabadítás-teória csődje. A magyar '56 és a nagyhatalmak. *Rubicon*, 5(8), 4–7.
- KUN Miklós (1998): *Prágai tavasz – prágai ősz: 1968 fehér foltjai*. Budapest: Akadémiai.
- KUN Miklós (2008): *A „Prágai tavasz” titkos története*. Budapest: Akadémiai.
- Lelkesen ünnepelte Marosvásárhely dolgozó népe a Magyar Népköztársaság kormány- és pártküldöttségét (1958). *Vörös Zászló*, 7(47), 1–4.
- LIDEGAARD, Bo (2000): *A legmagasabb ár. Povl Bang-Jensen és az ENSZ 1955–1959*. Ford. Kertész Judit. Budapest: Magyar Könyvklub.
- LUNGU, Corneliu Mihai – RETEGAN, Mihai (1996): *1956 – Explozia*. Bukarest: Univers Enciclopedic.
- MEZEY András (2010): Magyar Szabadság – Unkarin Vapaus. *YouTube*, 2010. október 23. Online: <https://youtube.com/watch?v=epsfxaOCpGk>
- MINK András (2013): Az MSZMP és az 1956-os „népfelkelés”. *Beszélő*, 2013. október 24. Online: <http://beszelo.c3.hu/blog/mink-andras/az-mszmp-es-az-1956-os-nepfelkeles>
- MITROVITS Miklós (2010): *A remény hónapjai... A lengyel Szolidaritás és a szovjet politika (1980–1981)*. Budapest: Napvilág.
- MTI (2016): A Szovjetunióban még 1971-ben is elítéltek egy férfit a magyar forradalom miatt. *Múlt-kor történelmi magazin*, 2016. október 19. Online: <http://mult-kor.hu/a-szovjetunio-ban-meg-1971-ben-is-elitelttek-egy-ferfit-a-magyar-forradalom-miatt-20161019>
- NAGY András (2005): *A Bang-Jensen ügy: '56 nyugati ellENSZélben*. Budapest: Magvető.

- NAGY Imre (2006): *Snagovi jegyzetek: Gondolatok, emlékezések, 1956–1957*. Budapest: Gondolat – Nagy Imre Alapítvány.
- NÉMETH István (2010): *A Német Demokratikus Köztársaság 1949–1990: Összegzés és dokumentáció*. Budapest: L'Harmattan.
- NÉMETH István – TOLLAS Gábor szerk. (2008): *Berlin, a megosztott város*. Budapest: ELTE Eötvös.
- PATAKY Iván (1997): A magyar néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 110(2), 355–387.
- PATAKY Iván (2008): *A vonakodó szövetséges: A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában*. Budapest: Rastafari Bt.
- PIUSZ, XII., pápa (1956): Luctuosissimi eventus. *The Holy See*, 1956. október 28. Online: http://w2.vatican.va/content/pius-xii/hu/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_28101956_luctuosissimi-eventus.html
- PIUSZ, XII., pápa (1956): Laetamur admodum. *The Holy See*, 1956. november 2. Online: https://vatican.va/content/pius-xii/hu/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_01111956_laetamur-admodum.html
- PIUSZ, XII., pápa (1956): Datis nuperrime. *The Holy See*, 1956. november 5. Online: https://vatican.va/content/pius-xii/hu/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_05111956_datis-nuperrime.html
- P. SEBŐK Anna (2001): *Kolozsvári perek 1956*. Budapest: Hamvas Béla Kulturakutató Intézet.
- RÉNYI Péter szerk. (1981): *Ez történt: A Népszabadság cikksorozata 1956-ról*. Budapest: Kossuth.
- SÁGVÁRI Ágnes – VASS Henrik (1964): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962*. Budapest: Kossuth.
- SALLAI János (2013): A BM és a határőrség feladatai Csehszlovákia 1968-as megszállásában. *Magyar Rendészet*, 13(3–4), 159–170.
- SOMLAI Katalin (2007): Olaszország. In BÉKÉS Csaba (szerk.): *Evolúció és revolúció: Magyarország és a nemzetközi politika 1956-ban*. Budapest: 1956-os Intézet – Gondolat, 242–252.
- STANDEISKY Éva (1996): *Az írók és a hatalom, 1956–1963*. Budapest: 1956-os Intézet.
- STANDEISKY Éva (2005): *Gúzsba kötve: A kulturális elit és a hatalom*. Budapest: 1956-os Intézet.
- SZERENCSE Károly (2005): Kádár, kisbetűvel. *Magyar Nemzet*, 2005. április 29. Online: <https://magyarnemzet.hu/archivum-magyarnemzet/2005/04/kadar-kisbetuvel>
- SZTIKALIN, Alekszandr (2007): Az 1956-os magyar forradalom hatása a szovjet közvéleményre. In RAINER M. János – SOMLAI Katalin (szerk.): *Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országokban*. Budapest: 1956-os Intézet, 17–26.
- TIBORI SZABÓ Zoltán (2006): Amikor a puliszka robban: A magyar forradalom romániai visszhangja és véres megtorlása. *Szabadság*, 2006. október 20., 21.
- TISCHLER János (1995): „Minden magyar együtt halad, kövessük a lengyel utat!” *Valóság*, 38(10), 58–77.
- TISCHLER János szerk. (1996a): *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai*. Budapest: 1956-os Intézet – Windsor.
- TISCHLER János (1996b): A lengyel társadalom és az 1956-os magyar forradalom. *Múltunk*, 41(3), 134–164.
- TISCHLER János (2005): „Varsó hódolatát fejezi ki a hős magyar nemzetnek.” A Lengyel Rádió korabeli adásai az 1956-os magyar forradalomról. *Beszélő*, 10(1), 59–70.

- TISCHLER János (2007a): Lengyelek a magyarokért: 1956 ősze Varsóban = Poles for Hungarians: The Autumn of 1956 in Warsaw. *Orvostörténeti közlemények = Communicationes de historia artis medicinae*, 52(1–2), 95–100.
- TISCHLER János (2007b) „Magyar Felkelők tere”: Lengyelek és magyarok 1956-ban. *Limes – Tudományos Szemle*, 20(73), 29–38.
- TÓFALVI Zoltán [é. n.]: Az 1956-os magyar forradalom visszhangja Erdélyben. *HUNSOR*. Online: <https://www.hunsor.se/dosszie/az1956forradalomvisszhangjaerdelyben.pdf>
- TOWER Vilmos (1942): *Mit köszönhet Magyarország a pápaságnak?* Budapest: Szent István Társulat.
- TŰMA, Oldřich (2007): A magyar forradalom hatása Csehszlovákiára, 1956–1968. In RAINER M. János – SOMLAI Katalin (szerk.): *Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országában*. Budapest: 1956-os Intézet, 80–90.
- VÁRADI Natália (2008): *Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai vonatkozásai*. PhD-disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Washingtonban emlékeztek az 1956-os forradalomra (2006). *Múlt-kor*, 2006. február 15. Online: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=12516>
- WIEVIORKA, Annette (2010): *Maurice et Jeannette: Biographie du couple Thorez*. Paris: Fayard.